

ВІДЗИВ

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Іляш Ольги Ігорівни
на дисертаційну роботу **Вавріна Максима Ростиславовича**
на тему «**ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**
УКРАЇНИ»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

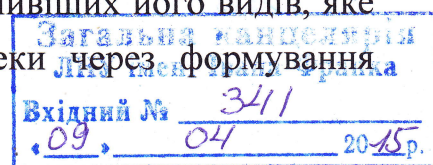
Детальне ознайомлення зі змістом дисертації, автореферату та публікаціями Вавріна М. Р. дало змогу зробити такі висновки щодо актуальності, наукової новизни, теоретичної значимості практичного значення та роботи, яка подана до захисту.

Актуальність теми дисертації

Проблема забезпечення економічної безпеки в тому чи іншому сенсі турбує держави практично з часу їх заснування. Особливої гостроти вона набуває щодо транзитивної економіки, оскільки останній притаманні численні негативні наслідки реформування, що знаходять свій прояв у дезінтеграції виробничих структур, згортанні внутрішнього ринку, дисбалансах регіонального та інвестиційного розвитку, низькому рівні та якості життя населення тощо. Зафіксовані масовою свідомістю, офіційною статистикою і науковим інструментарієм явища, процеси та тенденції, що загрожують динамічному економічному розвитку українського суспільства, висувають проблему фіскальної складової державного регулювання економічної безпеки у ряд ключових стратегічних завдань державної політики України у сфері національної безпеки.

Іншим, не менш важливим аспектом, що зумовлює актуальність дослідження є нерозвиненість в Україні механізму вирішення проблем мінімізації кризових сфер розвитку національної економіки з метою вирівнювання диспропорційного територіального розвитку та врахування соціальних, енергетичних, екологічних та економічних загроз при формуванні політики фіскального регулювання економічної безпеки.

Фіскальне регулювання виступає одним з найважливіших його видів, яке дає змогу досягти високого рівня економічної безпеки через формування

сприятливого макроекономічного та інституційного середовища. Збільшення обсягу державних видатків пришвидшує розвиток національної економіки, а отже, підвищує рівень її безпеки. Натомість, зростання податкового навантаження знижує ділову активність суб'єктів господарювання, що становить загрозу економічній безпеці країни.

Інструменти фіскального регулювання використовуються для усунення та подолання економічних загроз в Україні, на жаль, не у повному обсязі. Упродовж останніх років простежувалось значне зростання податкового навантаження у вітчизняній економіці, збільшувався внутрішній та зовнішній борг, зменшувались видатки державного бюджету на соціальну сферу, оборону, екологічні програми тощо. Недостатнім було фінансування місцевого самоврядування. Глибшого дослідження потребують причини, наслідки диференціації регіонів України за рівнем економічних загроз та шляхи їх подолання. З огляду на це, тема дисертації Вавріна М. Р. є актуальною та має важливе теоретичне і практичне значення для національної економіки.

Про актуальність теми дослідження свідчить також те, що дисертація виконана у межах планових наукових проєктів Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема наукової теми “Євроінтеграція України в умовах глобалізації” (номер державної реєстрації № 0110U004072).

Значимість дослідження для науки і практики, ступінь обґрунтованості, достовірності основних положень, висновків і рекомендацій

Найважливіші наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертації Вавріна М.Р., є достатньо обґрунтованими та достовірними. Теоретична значимість роботи полягає у поглибленні наукового аналізу теоретико-методологічних засад фіскального регулювання економічної безпеки України. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки України. Методологічні та практичні рекомендації можна використовувати для розроблення системи моніторингу стану економічної безпеки як на рівні національної економіки, так і на рівні окремого регіону.

У дисертації чітко визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, логічною є структура роботи – від аналізу теоретико-методологічних засад аналізу та напрямів застосування фіскального регулювання економічної безпеки

до розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України.

Обґрунтованість, достовірність і повнота результатів дисертаційної роботи Вавріна М. Р. підтверджується широкою інформаційною базою, яка включає нормативно-законодавчі акти, різноманітні аналітичні матеріали, офіційні публікації, праці вітчизняних і зарубіжних авторів, матеріали науково-практичних конференцій, ресурси глобальної мережі Інтернет. Можна відзначити комплексний характер проведеного дослідження, застосування автором інструментарію сучасної економічної науки та різноманітних методів наукового аналізу: статистичного, порівняльного, логічного та історичного методів, методу кластерного аналізу.

Наукова новизна та найважливіші результати дисертації

Ознайомившись із змістом дисертації та автореферату, вважаємо, що робота Вавріна М. Р. містить наукову новизну і повністю відповідає меті та завданням.

У першому розділі – *“Теоретико-методологічні основи дослідження фіскального регулювання економічної безпеки країни”* – з’ясовано суть та узагальнено підходи до класифікації видів економічної безпеки країни, здійснено ретроспективний аналіз поглядів на економічну безпеку у світовій економічній науці (С. 15-27), проаналізовано чинники та методологію діагностики безпеки національної економіки (С. 27-41). Особливу увагу приділено дослідженню ролі та місця фіскального регулювання у системі державного управління економічною безпекою (С. 41-61).

Застосування системного підходу до типізації видів економічної безпеки дало змогу автору класифікувати їх за належністю до певної сфери господарської системи (ресурсно-енергетична, продовольча, воєнно-економічна, еколого-економічна, соціально-демографічна, фінансово-економічна безпека), за економічними суб’єктами та за видами економічних загроз на подолання яких спрямована їхня дія (С. 22-27).

Цікавим з точки зору методології оцінки економічної безпеки є аналіз методів визначення її рівня. Слід погодитися з висновком дисертанта про те, що методи оцінки рівня економічної безпеки повинні враховувати не лише кількісні максимальні та мінімальні значення порогових показників, але і якісні ознаки, які можна оцінити за допомогою інтегральних показників (С. 34-39).

Розглядаючи методи державного регулювання економічної безпеки, дисертант не безпідставно зазначає, що найдієвішим з них є регулювання за допомогою фіскальних інструментів (С. 41-42). Науковою новизною відзначається тлумачення автором сутності поняття “фіскального регулювання економічної безпеки” як сукупності заходів, які здійснює уряд за допомогою дискреційних та недискреційних інструментів бюджетно-податкової політики, пов’язаних зі зміною рівня оподаткування, обсягу державних видатків чи їх перерозподілом задля забезпечення та посилення економічної безпеки окремих суб’єктів, регіонів, галузей економіки та господарської системи в цілому (С. 43).

Прикладним, на нашу думку, є підхід автора до класифікації інструментів фіскального регулювання, зокрема обґрунтування доцільності їх поділу за окремими видами та складниками економічної безпеки. Найважливішими з них дисертант вважає доходи та видатки державного бюджету, державні трансфертні платежі (субсидії, дотації, субвенції тощо) (С. 44-55).

У другому розділі – “Аналіз застосування фіскального регулювання економічної безпеки в Україні” – з’ясовано причини та наслідки послаблення економічної безпеки в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки (С. 65-83), виявлено вплив динаміки доходів та видатків державного бюджету на основні види та складники безпеки економіки України (С. 84-121).

У дисертації здійснено комплексний аналіз фіскального регулювання економічної безпеки України, оцінено взаємозв’язок між її рівнем та оподаткуванням і динамікою державних видатків, що дало змогу обґрунтувати необхідність підвищення ефективності застосування фіскальних інструментів для усунення загроз національній економіці в умовах її ринкової трансформації.

До сильних сторін даного дослідження слід віднести оцінку макроекономічних і соціальних чинників економічної безпеки, що виявило причини і наслідки зниження її рівня в неусталеній господарській системі України. Дисертант простежив залежність між рівнем економічної безпеки та спадною динамікою обсягу національного виробництва, високим рівнем безробіття, тінізацією господарської діяльності. До основних загроз у сфері фінансово-економічної безпеки автор не безпідставно відносить значний дефіцит державного бюджету, нагромаджений інфляційний потенціал, незбалансоване зростання рівня цін, гіперінфляцію як наслідок монетизації дефіциту бюджету (С. 76-83).

Значна частина наукової новизни у дисертації Вавріна М. Р. пов’язана оцінкою чинників соціально-демографічної безпеки. На підставі аналізу таких складників Індексу людського розвитку, як рівень освіченості населення, серед-

ня тривалість навчання, автор доходить правильного висновку про високий рівень освітнього складника соціально-демографічної безпеки. Водночас у дисертації виявлено чинники, які знижують рівень цього виду безпеки – один з найнижчих серед країн Центрально-Східної Європи ВВП на душу населення, низька середня тривалість життя, народжуваність та висока смертність (С. 72-75).

Цікавими і практично значущими є висновки дисертанта щодо впливу доходів і видатків державного бюджету на рівень економічної безпеки України. До основних фінансово-економічних загроз автор справедливо відносить неефективність адміністрування ПДВ, значне підвищення акцизних ставок, що спричинило зростання масштабів тіньового виробництва та контрабанди підакцизних товарів, низьку частку у доходах бюджету рентної плати та збору на паливно-енергетичні ресурси, що не забезпечує вилучення природної ренти до державного бюджету (С. 83-94). Не сприяє зміцненню фінансово-економічної безпеки високий рівень податкового навантаження, який упродовж останніх років постійно зростає, і, за оцінками автора, становить від 30-50% ВВП (С. 97-101).

У дослідженні виявлено тісний зв'язок між рівнем економічної безпеки та обсягом видатків на окремі її види. Здобувач робить цілком правильний висновок про те, що одним з важливих напрямів зміцнення ресурсно-енергетичної безпеки України є належне фінансування енергозбереження, оскільки видатки на цей вид безпеки не забезпечують необхідного рівня розвідування, видобування та перероблення природних ресурсів (С. 108-110). Правильною є також думка про необхідність застосування в Україні нового економічного механізму природокористування, суть якого повинна полягати у впровадженні економічно обґрунтованої плати за користування надрами, земельними, водними та іншими природними ресурсами і, насамперед, за забруднення навколишнього середовища (С. 111-113). Для зміцнення продовольчої безпеки у дисертації пропонується удосконалити систему фінансової державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції (С. 114-116).

Зважаючи на те, що нині Україна перебуває у стані неоголошеної війни і зовнішньої агресії, надзвичайної актуальності набуває та частина дисертації, яка присвячена аналізу видатків на воєнно-економічну безпеку. Автор обґрунтовує що обсяг та структура цих видатків в умовах позаблокового

статусу не гарантує Україні надійного захисту від низки зовнішніх загроз (військових інтервенцій тощо) (С. 110-111).

У третьому розділі – *“Напрями удосконалення фіскального регулювання економічної безпеки України”* – запропоновано концептуальні, методичні та науково-практичні рекомендації щодо удосконалення системи діагностики та фіскального регулювання економічної безпеки України.

Серед вагомих здобутків дисертанта слід назвати удосконалення методики діагностики стану економічної безпеки з використанням кластерного аналізу та інтегральних показників, що дало змогу поділити регіони України на чотири кластери та виявити чинники їхньої диференціації за рівнем економічних загроз. Загалом, на підставі проведеного аналізу, автор доводить, що переважна більшість регіонів України за інтегральним показником рівня економічної безпеки належать до зони кризи, або ж до зони небезпеки (С. 131-139).

Така кластеризація, дозволила автору розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України, зокрема обґрунтувати необхідність оптимізації кількості податків та спрощення процедури їхнього адміністрування, зниження податкового навантаження задля детінізації економіки, упорядкування податкових пільг, розроблення цільових державних програм розвитку ринкової інфраструктури, субсидювання вітчизняних виробників тощо (С. 143-146).

Результатом аналізу став висновок про те, що основними загрозами, які послаблюють економічну безпеку регіонів України є незбалансованість місцевих бюджетів та нерівномірний розподіл державних трансфертів між регіонами, недостатнє фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування та їх висока залежність від державного бюджету. У дисертації обґрунтовано необхідність фіскальної децентралізації, яка повинна передбачати розширення повноважень місцевих органів влади, фінансової бази місцевих бюджетів (запровадження нових місцевих податків і зборів, наприклад, податку на нерухомість) (С. 140-142).

Науковою новизною відзначається здійснений у дисертації аналіз фіскального регулювання економічної безпеки у розвинених і трансформаційних господарських системах, що дало змогу запропонувати напрями використання світового досвіду застосування фіскальних інструментів задля посилення безпеки вітчизняної економіки (фінансування програм реструктуризації підприємств вугільної промисловості, фінансова підтримка підприємств, які видобувають нетрадиційні вуглеводні, податкові пільги і субсидії для повторного викорис-

тання сировини, податкові стимули для енергоощадності, спеціальні екологічні податки тощо) (С. 146-172).

Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях

Основні положення та найважливіші результати дослідження достатньою мірою висвітлені у наукових публікаціях. За темою дослідження опубліковано сімнадцять наукових праць, з них: 8 одноосібних – у наукових фахових виданнях; 1 – у іноземних наукових періодичних виданнях; 1 у співавторстві – в інших наукових періодичних виданнях України. Результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на 7 міжнародних науково-практичних конференціях, за результатами доповідей на яких опубліковано тези у наукових збірниках. Загальний обсяг публікацій, які відображають основний зміст дисертації, становить 6,41 д. а.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертаційної роботи і автореферату

Констатуючи, що представлена Вавріним М.Р. дисертація є самостійним дослідженням, являє собою кваліфікаційну наукову роботу, яка носить завершений характер, містить наукову новизну, має теоретичну і практичну цінність, варто відзначити і деякі дискусійні положення та зауваження:

1) Віддаючи належне послідовному трактуванню і використанню специфічної термінології у досліджуваній сфері (с. 10-28, 41-62), автор дещо вільно оперує змістовими категоріями «регулювання» та «управління», «національна безпека», «безпека національної економіки», «безпека господарської системи». Очевидно, що кожен з цих термінів має свою специфіку та вимагає чіткої ідентифікації.

2) У роботі відсутнє комплексне дослідження використання поняттєво-термінологічного апарату державного регулювання національної економіки. Зокрема, необхідне обґрунтування, чим відрізняється загальноновизнана категорія «державне регулювання економічної безпеки» від «державного управління економічною безпекою», що дало б змогу автору розглядати фіскальне

регулювання як інструмент державного регулювання, а не складову державного управління економічною безпекою (с. 41-44). Необхідне більш уважне використання дисертантом специфічних термінів, як от «фінансування економічної безпеки», які не несуть змістового навантаження (с. 16 автореферату);

3) Безумовно важливим етапом дослідження було виділення автором чотирьох станів економіки держави відповідно до ситуації, яка склалась (рис. 1.4, с. 33). Разом з тим, недостатньо обґрунтованою залишається авторська послідовність виокремлення економічних станів «небезпека-криза-ризик-безпека» та їх відповідність «ланцюгу» в теорії безпеки «виклик-ризик-небезпека-загроза». Відповідно, потребують додаткової інтерпретації терміни «фіскальні ризики», «фіскальні небезпеки», «фіскальні загрози» і т.д.

4) У дисертаційній роботі здійснено комплексний аналіз фіскального регулювання економічної безпеки України. На нашу думку, робота додатково б виграла у разі дослідження автором впливу на економічну безпеку інструментів фіскального регулювання у їх взаємозв'язку з монетарними інструментами (процентними ставками, пропозицією грошей тощо). Як відомо, економічна політика уряду передбачає узгодження заходів фіскального та монетарного регулювання.

5) Однією з сильних сторін роботи є аналіз фіскального регулювання економічної безпеки у розвинених і трансформаційних господарських системах (С. 146-172). Однак цей досвід розглядається більшою мірою на прикладі промислово розвинутих країн. На нашу думку, доцільніше більше уваги приділити у цьому відношенні таким країнам Центрально-Східної Європи як Польща, Угорщина, Чехія та країнам Балтії, які мають успішний досвід реформ і лише нещодавно увійшли до числа країн з розвинутою ринковою економікою.

б) Позитивної оцінки заслуговує проведена автором кластеризація регіонів України, яка дозволила виявити їх значну диференціацію за величиною валового регіонального продукту (С. 139-141). У зв'язку з цим дисертанту слід було б більше уваги приділити проблемі перерозподілу доходів між окремими регіонами за допомогою таких фіскальних інструментів як міжбюджетні трансферти.

Проте наведені дискусійні положення та зауваження не зменшують наукової і прикладної цінності одержаних у дисертаційній роботі наукових результатів та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Вавріна Максима Ростиславовича “Фіскальне регулювання економічної безпеки України” є самостійним, оригінальним завершеним дослідженням, містить наукові результати, положення та рекомендації, які вирішують важливе наукове завдання – науково-теоретичне обґрунтування методичних положень та концептуальних підходів щодо підвищення ефективності фіскального регулювання економічної безпеки України.

Дисертаційна робота за актуальністю теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірністю та новизною відповідає вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Ваврін Максим Ростиславович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки підприємства
Львівської комерційної академії, професор

Ляш О. І.

